

૩. ટેકો

ડૉ. આઈ. કે. વીજળીવાળા

ઇનુસભાઈ કાસમભાઈ વીજળીવાળાનો જન્મ ૧૪ જુલાઈ, ૧૯૬૦ના રોજ ભાવનગર જિલ્લાના અમરગઢ ગામે થયો હતો. તેઓ ‘આઈ. કે. વીજળીવાળા’ નામે સર્જન કરે છે. વ્યવસાયે બાળરોગ નિષ્ણાત છે.

લેખકે ‘હીરાનો ખજનો’ નામે બાળસાહિત્યની રચના કરી છે. એ ઉપરાંત ‘બાળ આરોગ્યશાસ્ત્ર’, ‘મનનો માળો’, ‘અંતરનો ઉજાસ’, ‘અમૃતનો ઓડકાર’, ‘સાયલન્સ પ્લીઝ’, ‘સમયને સથવારે’, ‘સાથીદારની શોધમાં’ – જેવા મૌલિક તથા ભાવાનુવાદ કરેલાં પુસ્તકો તેમણે આપ્યા છે. તેમના ‘ઉદરભાઈને આંખો આવી’ બાળકાવ્ય સંગ્રહ માટે ગુજરાતી સાહિત્ય પરિષદ દ્વારા તેમને સન્માનિત કરવામાં આવ્યા છે.

સૂર કૃતિનો

પ્રસ્તુત કૃતિ એક હૃદયસ્પર્શી વાર્તા છે. આપણું જીવન સહવાસ અને અન્યના સહારે ચાલે છે. માનવી વિચારોના આદાનપ્રદાન સાથે જીવે છે. એકલવાયું જીવન આપણને કોરી ખાય છે. અહીં માર્ક નામના મળતાવડા સ્વભાવના એક છોકરાએ જોન સાથે મિત્રતા કરી. તેની તકલીફના સમયે તેને સહારો આપ્યો. જીવન જીવવા જેવું અને સુંદર છે તેવું જોન તેની સાથે રહીને સમજી ગયો. છેલ્લે જોન માર્કે આપેલા ટેકા બદલ તેનો આભાર માને છે. અને ગાઢ મિત્રો બનેલા બંનેની આંખોમાંથી અવિરત આંસુ વહે છે. વાર્તા વાંચ્યા પછી વાચકનું હૃદય ભાવવિભોર બનવા સાથે તેની સંવેદનશીલતા પણ જાગૃત થયા વિના રહેતી નથી.

માર્ક નામનો એક છોકરો પરદેશની એક નિશાળમાં ભણતો હતો. એક દિવસ શાળામાંથી છૂટ્યા પછી એ પોતાના ભાઈબંધોની જોડે ઘરે ન ગયો. એકાદ ચોપડી બદલવાની હોવાથી થોડી વાર લાઈબ્રેરીમાં રોકાયો. છેક સાંજ પડી ત્યારે એ ઘરે જવા નીકળ્યો.

રસ્તામાં એણે જોયું કે સ્કૂલથી થોડે દૂર એના જેવડો જ એક છોકરો ઘણાં બધાં પુસ્તકો, બેઝબોલનું બેટ, બેઝબોલનાં મોજાં અને અન્ય થોડો સામાન લઈને એની આગળ જઈ રહ્યો હતો. એના હાથમાં એ બરાબર રીતે સાયવીને ઉપાડી શકે એનાથી વધારે વસ્તુઓ હતી એ સ્પષ્ટ દેખાઈ આવતું હતું. અચાનક એ છોકરાનો પગ લથડ્યો અને એના હાથમાંની બધી વસ્તુઓ જમીન પર પડીને વેરવિખેર થઈ ગઈ. એ પોતે પણ નીચે પડી ગયો.

એ જોઈને માર્ક દોડ્યો. એણે પેલા છોકરાને ટેકો આપીને બેઠો કર્યો. એની વસ્તુઓ એકઠી કરીને ગોઠવી આપી. પછી અર્ધી વસ્તુઓ પોતે લઈને બોલ્યો, ‘ચિંતા ન કરીશ, દોસ્ત ! તારો આટલો સામાન હું ઉપાડી લઉં છું. ચાલ, હવે એ બતાવ, આપણે કઈ તરફ જવાનું છે ? અને હા, બાય ધી વે, મારું નામ માર્ક છે !’

પેલા છોકરાના રડમસ ચહેરા પર હાસ્ય ફૂટી નીકળ્યું. પોતાના ભાગનો સામાન ઊંચકતા એ બોલ્યો, ‘મારું નામ જોન છે. આ રસ્તા પર અહીં નજીકમાં જ મારું ઘર છે. માર્ક, તારો ઘણો આભાર દોસ્ત ! પણ તું મારી સાથે આવીશ અને તારે મોડું થશે તો તારા ઘરે કોઈ ચિંતા નહીં કરે ?’

‘ના ! હું મારા ઘરે સવારે કહીને જ નીકળ્યો છું કે મારે મોડું થશે. એટલે ચાલ, આપણે પહેલા તારો સામાન પહોંચાડીએ !’ માર્કે જવાબ આપ્યો.

બંને જણા વાતો કરતાં કરતાં જોનના ઘરે પહોંચ્યા. જોનની માતાએ નાસ્તો અને ચા તૈયાર કર્યા એટલી વારમાં બંને છોકરાઓએ ચેસનો એક દાવ રમી નાખ્યો. માર્કનો સ્વભાવ એટલો રમૂજી અને મળતાવડો હતો કે થોડી વારમાં જ એ જોનની માતા સાથે પણ સરસ રીતે વાતો કરવા માંડ્યો. એ બંને જણને માર્ક સાથે વાતો કરવાની મજા પડી ગઈ. માર્કે ઘણા બધા જોક્સ કહીને બધાંને ખૂબ હસાવ્યાં પણ ખરાં.

એ દિવસ પછી તો માર્ક અને જોન બંને પાકા ભાઈબંધ બની ગયા. બંને એક જ બેન્ચ પર બેસતા અને લગભગ દરેક કાર્યક્રમ, સ્પર્ધા કે રમતમાં જોડે જ રહેતા. એમ કરતાં કરતાં શાળાના દિવસો પૂરા થયા. એક દિવસ બંનેને છૂટા પડવાનો સમય પણ આવી ગયો.

છૂટા પડવાની આગલી સાંજે જોને માર્કને ફોન કરીને પૂછ્યું કે, ‘માર્ક હું તને મળવા માગું છું. શું અત્યારે હું તારા ઘરે આવી શકું ખરો ?’

માર્કે હા પાડી. જોન માર્કના ઘરે આવ્યો. બંને જણ માર્કના રૂમમાં બેઠા. થોડીક વાર આડીઅવળી વાતો થઈ એ પછી જોન બોલ્યો, ‘માર્ક ! તને આપણી પ્રથમ મુલાકાત યાદ છે ? તેં મને ચોપડા-બેટ વગેરે મારા ઘરે પહોંચાડવામાં મદદ કરેલી, યાદ આવ્યું ?’

‘હા ! તું ઘણો બધો સામાન લઈ જઈ રહ્યો હતો, એ મને બરાબર યાદ છે.’ માર્ક બોલ્યો.

‘પણ એ બધું હું શું કામ લઈ જઈ રહ્યો એ તે મને નહોતું પૂછ્યું ખરું ને ? હકીકતે એ બધું હું મારું શાળાનું લોકર ખાલી કરીને ઘરે લઈ જઈ રહ્યો હતો, જેથી મારા ગયા પછી બીજા કોઈને એ ખાલી કરવાની ઝંઝટ ન રહે.’

‘તારા ગયા પછી એટલે ?’ માર્કે નવાઈ સાથે પૂછ્યું.

‘દોસ્ત !’ જ્ઞેન ગંભીર બની ગયો, ‘વાત એમ છે કે એ દિવસે હું આપઘાત કરવાનો હતો. મારી માતાની ઊંઘની ગોળીઓની આખી ડબ્બી એ દિવસે મારા ખિસ્સામાં હતી. હું જિંદગીથી સાવ હતાશ અને નિરાશ થઈ ગયો હતો. મારા પિતાજીના અવસાન પછી અમે આ શહેરમાં આવ્યા હતા. મારે કોઈ મિત્ર કે સગાંવહાલાં કે ભાઈ-બહેન નહોતાં. અરે, દિવસોના દિવસો સુધી મારી સાથે મારી માતા સિવાય વાત કરવાવાળું પણ બીજું કોઈ નહોતું. અમારી આર્થિક સ્થિતિ પણ ખૂબ નબળી હતી. મારી માતાને મારા અભ્યાસની તેમ જ ઘરની એમ બેવડી જવાબદારી પૂરી કરવા માટે રાત-દિવસ કામ કરવું પડતું. એ બધી તકલીફોથી કંટાળીને મેં જિંદગીનો અંત લાવવાનું નક્કી કરી નાખ્યું હતું. પરંતુ માર્ક ! એ દિવસે તે મને જે ટેકો આપેલો એ હકીકત થોડોક સામાન ઊંચકવા માટેનો નહીં, પરંતુ મારી બાકીની જિંદગી હું ઉપાડી શકું એ માટેનો ટેકો બની ગયો હતો. એ નાનકડા ટેકાએ જ મારી જિંદગી બચાવી છે, દોસ્ત ! તારો આભાર કરી રીતે... !’

જ્ઞેન આગળ ન બોલી શક્યો. એની આંખમાંથી અવિરત આંસુ વહેતાં હતાં, તો સામે માર્કની આંખો પણ ક્યાં કોરી હતી ? એ જ્ઞેનનો હાથ પકડીને ચૂપચાપ બેઠો હતો.

નિઃસ્વાર્થ ભાવે કરેલું એક નાનકડું કાર્ય પણ ક્યારેક કોઈની જિંદગીના તૂટતા તારને સાંધી આપે છે. આપણને ક્યાં ખબર હોય છે કે આપણું આવું જ એકાદ નાનું કામ, કોઈના માટે જિંદગીભરનો ટેકો નહીં બની જાય ?

માર્ગદર્શક સ્તંભ

આ કૃતિનું અધ્યાપન કરાવતા પહેલા આપણું અસ્તિત્વ મહદઅંશે એકબીજાની હૂંફથી જ ટકી રહ્યું હોય છે તે સમજવી શકાય. માણસ એ સામાજિક પ્રાણી છે. એકબીજાના સથવારે જ તે જીવન જીવે છે. તે ભાવના દબ કરાવી શકાય. દુનિયા આખીને ભલે ઘટાટોપ છાંયો ન આપી શકીએ પણ કોકના દાઝેલા દિલની શીળી છાંયડી તો આપણે બની જ શકીએ તે સંવેદનશીલતાના મૂલ્યનો વિકાસ સાધવા નાનાં નાનાં દષ્ટાંતો આપી શકાય. માનવતાના દર્શન કરાવતી બીજી લઘુ નવલિકાઓનાં વાંચન દ્વારા, તેમજ ચર્ચા દ્વારા નૈતિકતાના ગુણોનો વિકાસ આ કૃતિ દ્વારા કરાવી શકાય છે.

સ્વાધ્યાય

સ. ૧. નીચેના શબ્દો માટે પાઠમાં વપરાયેલાં શબ્દો લખો.

(૧) ચક્ષુ	(૨) નિદ્રા	(૩) ગજવું	(૪) મૃત્યુ
(૫) મિત્ર	(૬) હરીફાઈ	(૭) પુસ્તકાલય	(૮) આધાર

સ. ૨. સાચી જોડણી ફરતે ગોળ કરો :

(૧) નિઃસ્વાર્થ	નિસ્વાર્થ	નીઃસ્વાર્થ
(૨) જિંદગી	ઝીંદગી	જિંદગી
(૩) કંટાળી	કંડાટી	કંટાડી
(૪) આડીઅવડી	આડીઅવળી	આડિઅવળી

સ. ૩. પાઠમાં આવતાં અંગ્રેજી શબ્દોની યાદી બનાવો.

સ. ૪. યોગ્ય જોડી બનાવો.

વિભાગ 'અ'

- (૧) વેરવિખેર થઈ જવું
- (૨) ટેકો આપવો
- (૩) હાથ પકડવો
- (૪) પગ પાછા પડવા

વિભાગ 'બ'

- (અ) મદદ કરવી
- (આ) અસ્તવ્યસ્ત થઈ જવું
- (ઇ) હિંમત હારી જવી
- (ઈ) આધાર આપવો

સ. ૫. નીચેના શબ્દોને શબ્દકોશના ક્રમમાં ગોઠવો.

(૧)	વસ્તુ	વેરવિખેર	વિકાસ	વહાલ	વાંદરા	વેદના
(૨)	નાનકડું	નકામું	નિશાળ	નિગમ	નિર્દોષ	નિઃસ્વાર્થ
(૩)	એકાદ	આપઘાત	અંત	આર્થિક	આંસુ	અવિરત
(૪)	જિંદગી	જમીન	જીવન	જોન	જવાનું	ઝંઝટ

સ. ૬. વિસંગત શબ્દ શોધી તેની ફરતે ગોળ કરો.

(૧)	મિત્ર	દોસ્ત	ભાઈબંધ	સખી
(૨)	ઉંમર	જિંદગી	આયુષ્ય	આવરદા
(૩)	દિવસ	દીન	દહાડો	વાસર
(૪)	ધન	દોલત	શ્રીમંત	પૂંજી

સ. ૭. યોગ્ય શબ્દ મૂકી ખાલી જગ્યા પૂરો :

- (૧) પોતાના ભાગનો _____ ઉચ્ચતા એ બોલ્યો, મારું નામ _____ છે.
- (૨) _____ તારો ઘણો આભાર દોસ્ત !
- (૩) હું જિંદગીથી હતાશ અને _____ થઈ ગયો હતો.
- (૪) એ જોનનો હાથ પકડીને _____ બેઠો હતો.

સ. ૮. યોગ્ય વિકલ્પ શોધી વાક્ય ફરીથી લખો.

- (૧) શાળા છૂટ્યા પછી માર્ક રોકાયો કારણ કે, _____ .
 - (અ) તેને લાઇબ્રેરીમાંથી ચોપડી બદલવી હતી
 - (આ) તેને મિત્રો સાથે રમવું હતું
 - (ઇ) લાઇબ્રેરીમાં ચોપડીઓ જમા કરાવી દેવી હતી

- (૨) માર્ક જોનની માતા સાથે પણ સરસ રીતે વાતો કરવા માંડ્યો કારણ કે, _____ .
 (અ) તેનો સ્વભાવ રમૂજ અને મળતાવડો હતો (આ) માર્ક ઘણો વાતોડિયો હતો
 (ઇ) જોનની માતાએ આ અને નાસ્તો આપ્યા હતા
- (૩) જોનની માતાને રાત-દિવસ કામ કરવું પડતું કારણ કે, _____ .
 (અ) તેમની પરિસ્થિતિ નબળી હતી (આ) જોનના પિતા હયાત નહોતા
 (ઇ) તેમના માથે જોનના અભ્યાસની અને ઘરની બેવડી જવાબદારી હતી

સ. ૯. ઓળખો.

- (૧) રસ્તામાં જોનનો સામાન ઊંચકનાર _____
 (૨) પોતાની માતાની ઊંઘની ગોળીઓની આખી ડબ્બી લઈને ફરનાર _____
 (૩) રમૂજ અને મળતાવડો સ્વભાવ ધરાવનાર _____
 (૪) જિંદગીના તૂટતા તારને સાંધી આપતું માર્કે કરેલું નાનકડું કામ _____

સ. ૧૦. ઘટનાને યોગ્યક્રમમાં ગોઠવો.

- (૧) દિવસો સુધી મારી સાથે મારી માતા સિવાય વાત કરવાવાળું પણ બીજું કોઈ નહોતું.
 (૨) હું જિંદગીથી સાવ હતાશ અને નિરાશ થઈ ગયો હતો.
 (૩) અમારી આર્થિક સ્થિતિ પણ ખૂબ નબળી હતી.
 (૪) મારા પિતાજીના અવસાન પછી અમે આ શહેરમાં આવ્યા હતા.

સ. ૧૧. 'મિત્રતા' વિશે તમારા શબ્દમાં પથી ૬ વાક્યો લખો.

સ. ૧૨. નીચેના વાક્યમાં યોગ્ય વિરામચિહ્ન મૂકો.

- (૧) દોસ્ત જોન ગંભીર બની ગયો વાત એમ છે કે એ દિવસે હું આપઘાત કરવાનો હતો
 (૨) માર્ક તારો ઘણો આભાર દોસ્ત પણ તું મારી સાથે આવીશ અને તારે મોડું થશે તો તારા ઘરે કોઈ ચિંતા નહીં કરે

સ. ૧૩. સમાસનો વિગ્રહ કરી પ્રકાર લખો.

(૧) નામઠામ	(૨) અન્નજળ	(૩) અઠવાડિયું	(૪) છોડવેલ
(૫) ચોમાસું	(૬) સિંહાસન	(૭) ઘેટાંબકરાં	(૮) દહીંવડા

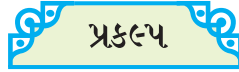
સ. ૧૪. સંધિ છોડો :

- (૧) નિઃસ્વાર્થ = _____ + _____
 (૨) પરીક્ષા = _____ + _____

(૩) જલૌઘ	=	-----	+	-----
(૪) સ્વાગત	=	-----	+	-----
(૫) સૂર્યોદય	=	-----	+	-----
(૬) ઈત્યાદિ	=	-----	+	-----
(૭) પરોપકાર	=	-----	+	-----
(૮) નરેન્દ્ર	=	-----	+	-----

સ. ૧૫. પાઠમાંથી પાંચ વિશેષણો શોધીને લખો :

★ ‘પરોપકાર માનવજીવનનો ઉમદા ગુણ છે.’ વિષય ઉપર ચર્ચા કરો.

★ નિઃસ્વાર્થ સેવા અંગેની બીજી વાર્તા શોધી, સુંદર અક્ષરે ચાર્ટ પેપર પર લખો.

વિશેષ વાંચન

માવજતનો મંતર

સુરતમાં ‘હકીમચાચા’ની દોઢસો વર્ષ જાણીતી દવાઓની દુકાન. કોકવાર એ દુકાને જઈ ચાચા સાથે વાતો કરવાની મારી ટેવ. એક વાર એક નવયુવક ગોટી લેવા આવ્યો. પ્રથમ બાળકનો એ પિતા બન્યો હતો. હકીમને કહ્યું : “બાબાને પાવાની ગોટી આપો.”

હકીમે પૂછ્યું : “કેવી ગોટી આપું ? એક વાર ઘસારાવાળી, બે વાર ઘસારાવાળી કે ત્રણ વાર ઘસારાવાળી ?”

યુવક : “મને સમજ નથી પડતી. એક વાર ઘસારાવાળી ને ત્રણ વાર ઘસારાવાળી ગોટીમાં શો ફેર ?”

હકીમ કહે : “એક વાર ઘસારાવાળી ગોટી, ઓરસિયા પર એક જ ઘસરકો કરો ને પાણી સાથે બાળકને પાવ, તો પેટ ચોખ્ખું રહે. જ્યારે ત્રણ વાર ઘસરકાવાળી ગોટી ત્રણ વાર ઘસવી પડે.”

યુવક : “પણ એમાં દવા તો એક જ પ્રકારની ને ?”

હકીમ કહે : “બિલકુલ એક જ પ્રકારની દવા, પણ પૂટ પૂટમાં ફેર. એક ઘસરકાવાળી ગોટીમાં દવા ખૂબ ઘૂંટીને તૈયાર કરેલી. જ્યારે ત્રણ ઘસરકાવાળી ગોટીમાં દવા ઓછી ઘૂંટેલી.”

યુવક કહે : “ઓહ ! એટલે ફેર શો ?”

હકીમ કહે : “માવજતનો !!”

દવા એક જ, પણ માવજત જુદી ! જેટલી માવજત વધારે તેટલો દવા પર પૂટ ચડે ને દવાની માત્રા વધે પણ દવા એક જ. આ માવજતનો મંતર મને હકીમચાચાએ સમજાવ્યો.

આપણા જીવનમાંયે કેટકેટલી બાબતો માવજત માગે. રસોઈ માવજત માગે, આપણી કાયા માવજત માગે, બાળકોનો ઉછેર માવજત માગે, આપણો વ્યવસાય માવજત માગે, માંદગી માવજત માગે.

ઉદવાડા જાઓ તો પટેલ બાપાની વાડી જોજો. વાડીમાં બે ફૂટ જ ઊંચા આંબા. વીસ વીસ કેરી લટકે. ફલાવર-વાઝમાં મૂકાય એવાં આંબા-જમરૂખી. નાળિયેરીની એવી જાત જે માત્ર છ ફૂટ ઊંચી થાય અને ખૂબ નાળિયેર આપે. બાપાની સાઠ એકરની વાડી જોઈ. “આ બધું કેવી રીતે બને ?” એમ પૂછ્યું.

બાપા કહે , “માવજત.”

માવજતના મંતરને સમજવો હોય તો એક જ રોજિંદી ક્રિયા લઈએ - રોટલો બનાવવાની ક્રિયા. લોટ-પાણી જુદાં હોય તેને અમુક પ્રમાણમાં એકઠાં કરવાં પડે. માવજત કરનારમાં પ્રમાણભાન હોય. પ્રમાણ ચૂક્યા તો પદાર્થ બગડે. પછી મેળવીને લોટ ગૂંદવો પડે. મસળવો પડે. મસળવાની ક્રિયા ધીરજ માગે. માવજત કરનારમાં ધીરજની ખૂબ જરૂર. મસળીને આખડિયે રોટલો થાબડવો પડે. હળવે હાથે એ કરવું પડે. એટલે માવજત કરનારમાં હળવે હાથે કામ કરવાની આવડત જોઈએ.

એ રોટલાને તાવડીમાં ધીમે તાપે શેકવો પડે. માવજત કરનારમાં શેકવાની આવડત ને શેકાવાની ધીરજ અને ક્ષમતા જોઈએ. છેવટે કદાચ હાથ દાઝે, પણ રોટલાને દેવતા પર ફુલાવવો પડે. માવજત કરનારને તાપ સહન કરતાં આવડવો જોઈએ. એ સહનશક્તિ. અને છેવટે એ રોટલા પર ઘી કે તેલ (જેને સંસ્કૃતમાં સ્નેહ કહેવાય) લગાડે. માવજત કરનાર પાસે પૂરતા પ્રમાણમાં સ્નેહ હોવો જોઈએ.

એક વાર માવજત કરી જુઓ : તમારો રોટલો રૂડો લાગશે.

- દોલતભાઈ દેસાઈ

સ્વાધ્યાય

- સ. ૧. માવજતના મંતરને સમજવા માટે આપેલ ઉદાહરણ લખો.
- સ. ૨. હકીમચાચા અને યુવક વચ્ચેનો સંવાદ તમારા શબ્દોમાં લખો.
- સ. ૩. માવજતના મંત્રને જીવનમાં ઉતારવાથી આપણામાં ક્યા ક્યા ગુણો ખીલે છે, તમારા શબ્દોમાં વર્ણવો.

‘બીજાને કરેલી મદદ એ જ માનવીય વ્યવહારોની હૂંફ.’

